

10. SINIF 5.ÜNİTE ÖZETİ

İSLAM DÜŞÜNÇESİNDE İTİKADİ, SİYASİ VE FIKHİ YORUMLAR

KONULAR:

1. Din ve Din Anlayışı
2. Dinî Yorum Farklılıklarının Nedenleri
3. Dinî Yorumlarla İlgili Bazı Kavramlar
4. İtikadi ve Siyasi Yorumlar
5. Fikhi Yorumlar
6. Kur'an'dan Mesajlar

1. DİN VE DİN ANLAYIŞI

Dinin amacı insanları, kötülüklerden sakındırmak suretiyle onlara dünya ve ahiret mutluluğu sağlamaktır. **İslam dininin temel kaynakları Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in sünnetidir.** Hz Muhammed (s.a.v.) hayattayken Müslümanların inanç ve ibadet alanıyla ilgili tüm sorunlarına çözüm getirdiği için Müslümanlar arasında dinî konularda görüş ayrılıkları ortaya çıkmamıştır.

Din, ilahi vahye ve onu açıklayıp uygulayan bir peygambere; dinin anlaşılması ise insanların algılarına ve yorumlarına dayandığı için din anlayışları arasında farklar olur.

2. DİNİ YORUM FARKLILIKLARININ SEBEPLERİ

Hz. Peygamber'in vefatından sonra İslam dini, çeşitli bölgeler ve toplumlar arasında hızla yayılmış, böylece Müslümanlar farklı inanç, kültür, örf ve âdetlere mensup insanlarla karşılaşmışlardır. Yeni gelişmelerin yanı sıra Müslümanlar arasında ortaya çıkan siyasi ve dinî sorunlar ile bu sorunlara üretilen çeşitli çözümler, farklı yorumları ortaya çıkarmıştır.

A- İnsanın Yapısından Kaynaklanan Sebepler

Allah (c.c.) insanları akıl, tefekkür ve düşünce kabiliyetleri açısından farklı yarattığı için anlayış ve düşünceleri farklıdır. Örneğin aynı resme bakan kişiler, birbirinden farklı duygular hissederler. Aynı kitabı okuyanlar, onun üzerine değişik yorumlar yapar ve farklı sonuçlar elde ederler. İnsanların olay ve olgulara farklı yaklaşımlarının bir sonucu olan bu durum dini anlamalarına ve açıklamalarına da yansır. Böylece çeşitli ekol ve mezheplerin ortaya çıkmasına neden olur.

B- Sosyal Sebepler

Sosyal hayatın kendine özgü yapısı İslam düşüncesinde de farklı yorum biçimlerinin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Şehir ve köylerdeki dinî hayat ve dinî anlayışların birbirinden bazı konularda farklı olması doğaldır. Ayrıca, fakirlik, doğal afet ve ekonomik krizler de çeşitli dini yorumların ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

C- Kültürel Sebepler

İslam dini Hz. Muhammed'den (s.a.v.) bir asır sonra Fransa sınırlarından Çin seddine kadar yayıldı. Bu bölgelerde Hristiyanlık, Yahudilik, Mecusilik ve Zerdüştlük gibi inançlar hâkimdi. Müslümanlar buralarda bu din ve inanç mensuplarıyla bir arada yaşadılar. Dolayısıyla yaşadıkları coğrafyanın örf, âdet ve kültürlerinden etkilenerek İslam dininin anlaşılması, yorumlanması ve yaşanmasında farklı bir yaklaşım benimsediler.

Örneğin itikadi tartışma konuları arasında yer alan Allah'ın (c.c.) zatı ve sıfatları gibi konular din mensupları tarafından da tartışılmıştır. Müslümanlar Kur'an ve sünnete dayanarak akılcı ve bilimsel çözümler üretmiştir. Ancak bu çözümler dinin zaruri ilkelerine aykırı değildir.

D- Coğrafi Sebepler

Çeşitli coğrafyalarda yaşayan Müslümanların yaşam şekilleri ve ihtiyaçları da buldukları bölgenin koşullarından etkilendi. Coğrafi sebeplere dayanan yaşam biçimlerinde çeşitlilik; değişik yorum ve uygulamaların ortaya çıkmasının nedenlerindedir. Örneğin coğrafi sebeplere bağlı olarak kıyafet, yemek kültürü ve diğer alanlardaki çeşitlilik, İslam düşüncesine ait yorumlar üzerinde de etkisini göstermiştir.

E- Siyasi Sebepler

Hz. Peygamber ve ilk dört halife dönemlerinde meydana gelen bazı olayların farklı şekillerde yorumlanması Müslümanlar arasında çeşitli mezheplerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Örneğin;

- Hz. Peygamber'in vefatından sonra kimin halife olacağıyla ilgili tartışmalar,
- Hz. Ali (r.a.) ile Hz. Aişe (r.a.) arasında meydana gelen Cemel Vakası,
- Hz. Ali (r.a.) ve Muâviye b. Ebî Süfyan arasında meydana gelen Siffin Savaşı,
- İleri sürülen görüşlerin ayet ve hadislerle delillendirilmesi çabaları

birçok mezhebi ortaya çıkarmıştır.

Ayrıca bu savaşlarda ölen ve öldürülen Müslümanların ahiretteki durumlarının ne olacağıyla ilgili tartışmalar da farklı itikadi yorumlara yol açmıştır.

F- Dinî Metinlerden Kaynaklanan Sebepler

Kur'an-ı Kerim ve hadislerin tamamı anlam bakımından herkesin anlayacağı kadar açık değildir. Bazıları kolay anlaşılırken bazıları çok anlamlı veya kapalıdır. Bu sebeple yoruma ihtiyaç duyar. Bu metinlerdeki bazı kavram ve ifadeler değişik yorumların ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Muhkem ayet: Anlamı açık, yoruma gerek olmayan, okunduğunda manası hemen anlaşılan ayet demektir.

Müteşabih ayet: Manasını anlamak için araştırmaya ve düşünmeye ihtiyaç olan ve farklı yorumlara elverişli olan ayetlerdir.

Hz. Peygamber, İslam dinini insanların anlayıp yaşayabilecekleri seviyede anlatmıştır. İnsanların durumlarını göz önünde bulundurarak onlara öğütler vermiştir. Aynı soruyu soran farklı kişilere farklı cevaplar vermiştir. Bu durum bazı konularda farklı görüşlerin oluşmasına neden olmuştur.

Yorum farklılıkları düşünce alanında dinamizm ve canlılık sağlar. İslam toplumlarında ortaya çıkan farklı anlayışlar hayatı kolaylaştırmıştır. Farklı kültürler ve milletlerin İslam'ı kolayca benimsemesinde bu yorum farklılıklarının etkisi olmuştur.

3. DİNİ YORUMLARLA İLGİLİ BAZI KAVRAMLAR

Akide: İslam dininde inanç (iman)

Akaid: İnançlarının tamamı

İtikad: İslam inanç sistemi

Kelam: İslam itikadını delilleriyle savunan ilim.

Bu kavramlar İslam inancının Allah kurulan bir bağ olduğunu göstermektedir. Akide; bağ, bunun çoğulu olan akaid; bağlar, itikat ise bağlanmak anlamına gelmektedir.

Fıkıh: İslam'ın ibadet ve iş anlayışı ve prensipleri.

Fıkıh ince ve derin anlayış anlamına gelir. İslam dininin ibadet ve iş anlayışına dair prensipleri ele alır. Hem inanç hem de ibadetler konusunda dinin esaslarına bağlı kalarak ve zamanın şartları da gözetilerek yapılan farklı yorumlar vardır. Bu farklı yorumlara **mezhep** denir.

Fırka kelimesi sözlükte "ayırarak, bölmek; açıklayıp hükme bağlamak" mânalarına gelen **fark** kökünden türemiş, insanlar arasından ayrılmış belli bir grup ve topluluğu ifade eder. Terim olarak, İslâm fikir tarihinde kendilerine has siyasî düşünce veya itikadî görüşlere sahip bulunan gruplar için "siyasî akım" ve "itikadî mezhep" anlamında kullanılmıştır.

Mezhep, fırka, yorum ve ekol, dinin anlaşılması ve uygulanmasıyla ilgili olarak ortaya çıkan fikrî ve beşerî oluşumların genel adıdır.

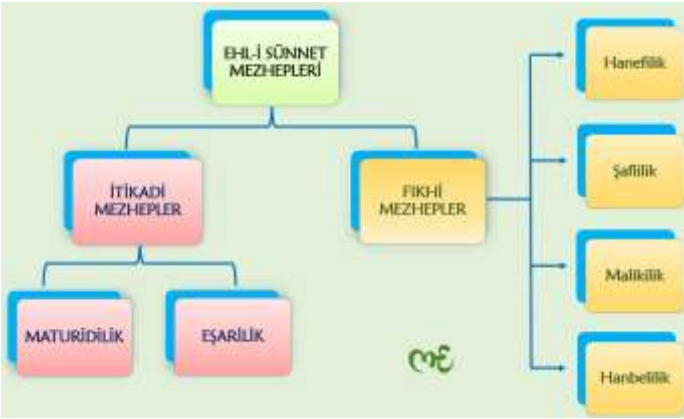
H.z. Peygamber'in vefatından sonra yaşanan siyasi gelişmeler, farklı yorumlara sebep olmuştur. Başlangıçta siyasi yorum farklılıklarından kaynaklanan görüş ayrılıkları zamanla bazı itikadi mezheplerin oluşmasına neden olmuştur. Bazı yorumlar da doğrudan inançla ilgili ayrılıklardan kaynaklanmıştır. Bu farklı yorumlar zamanla itikadi-siyasi yorumlar şeklinde nitelendirilmiştir.

4. İSLAM DÜŞÜNCESİNDE İTİKADİ VE SİYASİ YORUMLAR

İslam düşüncesinde inanç konularıyla ilgili olarak yapılan tartışmalar sonucunda farklı yorumlar ortaya çıkmıştır. Haricilik, Mürcie, Mutezile ve Şia gibi bazı mezhepler, fikir ve tutumlarıyla, çoğunluktan farklılaşmışlardır. Bu gruplardan herhangi birine mensup olmayıp çoğunluğun temsil ettiği çizgiyi sürdürenler Ehl-i sünnet olarak isimlendirilmişlerdir.

Ehl-i Sünnet

Dinin temel konularında H.z. Peygamber'in sünnetini ve sahabenin, takip ettikleri yolu benimseyenler. Ehl-i sünnete bağlı olanlara **Sünni** de denir. Hasan Basri'nin öncülüğünde Ebu Hanife'nin inanç ve amel konusundaki görüşleri Ehl-i Sünnetin şekillenmesinde etkili olmuştur. Ehl-i sünnet, İslam dininin temel inanç esaslarında genel olarak aynı düşündüğü hâlde bunların ayrıntılarının yorumlanmasında farklı görüşler benimseyerek kendi içerisinde **Maturidilik** ve **Eşarilik** olmak üzere iki ana mezhebe ayrılmıştır.

Maturidilik

Önderi: Ebû Mansur Muhammed b. Mahmud el-Maturidi

Bazı Prensipleri: Dinî nakillerle akılla uzlaştırma yoluna gidilmiştir. Allah'ın (c.c.) varlığı ve sıfatları, peygamberlik, ahiret inancı gibi bilgiler ile davranışların iyi ve kötü olup olmadığı akılla kavranabilir. İmanın tamamlanması için amel çok önemlidir. Ancak amel imanın şartı değildir. İman amelin şartıdır. Büyük günah işleyen kimse dinden çıkmaz fakat günahkâr olur, tövbe ederse affedilmesi umulur.

Yaygın Olduğu Bölgeler: Özellikle Türkler arasında tanınmış ve kabul edilmiştir. Bu mezhep Türkiye, Kuzey Afrika, Orta Asya, Hindistan, Pakistan, Malezya ve Endonezya'yı kapsayan geniş bir coğrafyaya yayılmıştır.

Aklî Delil: Bütün öncülleri akla dayanan delildir.

Naklî Delil: Bütün öncülleri nakle dayanan delildir.

Eş'arilik

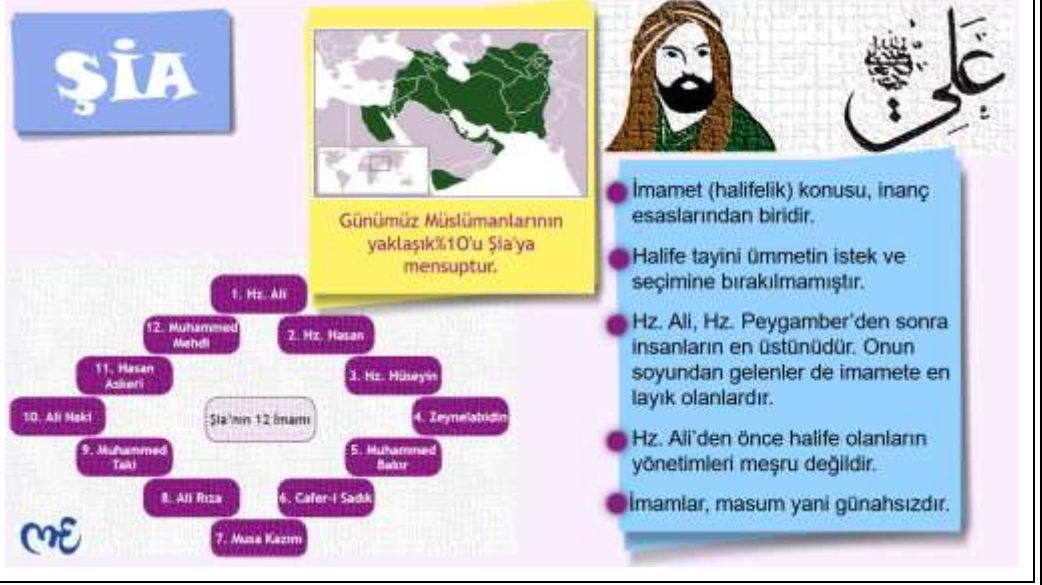
Önderi: Ebû'l-Hasen el-Eşarî

Bazı Prensipleri: İnanç esasları Maturidilik ile çok yakındır. Ancak Eşarilik'te akıldan çok vahiy ön plandadır. İyi ve kötü, güzel ve çirkin akıl ile değil ancak vahiy yoluyla bilinebilir. Allah'ın (c.c.) zati ve subuti sıfatları konusunda önemli bir farklılık yoktur. Eşarilik'te de büyük günah işleyen dinden çıkmaz. Günahı karşılığında bir süre cehennemde kalır sonra cennete gider veya Allah (c.c.) isterse onu affeder.

Yaygın Olduğu Bölgeler: Başta Irak ve Suriye olmak üzere, Hicaz, Horasan, Mısır ve Kuzey Afrika'da yaygındır.

Şiilik (Şia)

Şia, Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ali'yi (r.a.) halifeliğe (imamet) en layık gören ve onu meşru halife kabul eden; ondan sonraki halifelerin de onun soyundan gelmesi gerektiğine inanan toplulukların ortak adıdır. İtikadi, siyasi ve fıkhi konularda kendine özgü fikirleriyle bir ekol olmuştur.

ŞİA

Günümüz Müslümanlarının yaklaşık%10'u Şia'ya mensuptur.

Şia'nın 12 İmamı

1. Hz. Ali
2. Hz. Hasan
3. Hz. Hüseyin
4. Zeynelabidin
5. Muhammed Bakır
6. Cafer-i Sadiq
7. Musa Kazım
8. Ali Rıza
9. Muhammed Taki
10. Ali Nakı
11. Hasan Askari
12. Muhammed Mehdi

- İmamet (halifelik) konusu, inanç esaslarından biridir.
- Halife tayini ümmetin istek ve seçimine bırakılmamıştır.
- Hz. Ali, Hz. Peygamber'den sonra insanların en üstünüdür. Onun soyundan gelenler de imamete en layık olanlardır.
- Hz. Ali'den önce halife olanların yönetimleri meşru değildir.
- İmamlar, masum yani günahsızdır.

İmamiye

Günümüzde Şiilik denildiği zaman genellikle İmamiye ekolü anlaşılır. İmamların sayısının on iki olduğuna inandıkları için "İsnâ aşeriyye" olarak da isimlendirilir. İmamiye; başta Hz. Ali (r.a.) olmak üzere imamların halifeliğinin hem ayetlerle hem de Hz. Peygamber'in vasiyetiyle sabit olduğunu öne sürerler. Hz. Peygamber'in Veda Haccından dönerken Hz. Ali'yi kendisinden sonra halife tayin ettiğini iddia ederler. Ondan önce halife olan Hz. Ebubekir, Ömer ve Osman'ın yönetimleri meşru değildir. Onun kendisinden önceki üç halifeyi kabul edip itaat etmesini ise takiyye (siyaseten sakınma) ile açıklarlar.

İmamiyye

- İran'ın resmi mezhebidir.
- Dinin temel esasları tevhit, nübüvvet, imamet, ahiret ve adalet olmak üzere beştir.
- İmamların sayısı on ikidir.
- On ikinci imam halen sağdır ve günü geldiğinde tekrar ortaya çıkacak yeryüzünü adaletle yönetecektir.
- İrak, Azerbaycan Lübnan, Kuveyt, Suriye, Hindistan, Pakistan

İmamiye'nin dördüncü imamı Ali Zeynelabidin'in oğlu Zeyd'i imam kabul ederler.

- Haşimoğullarından herhangi bir imam olabilir.
- İmamların hatasız ve günahsız değildir.
- İmamların sayısı on iki ile sınırlı değildir.
- Çoğunluğu Yemen'de yaşar.

Zeydiyye

Zeydiyye

Şia'nın diğer önemli bir ekolü olan Zeydiyye, dördüncü imam Ali Zeynelabidin'in oğlu Zeyd'i imam kabul eder. Ancak İmamiye şiası Zeyd b. Ali'yi peygamber soyundan geldiği halde 12 imam içinde kabul etmez. İmamet konusundaki bazı görüşleriyle diğer Şii fırkalardan ayrılırlar. Görüşleri Ehl-i sünnete çok yakındır. Zeydiyye'ye göre Hz. Peygamber isim ve şahıs belirterek kimseyi imam olarak tayin etmemiştir.

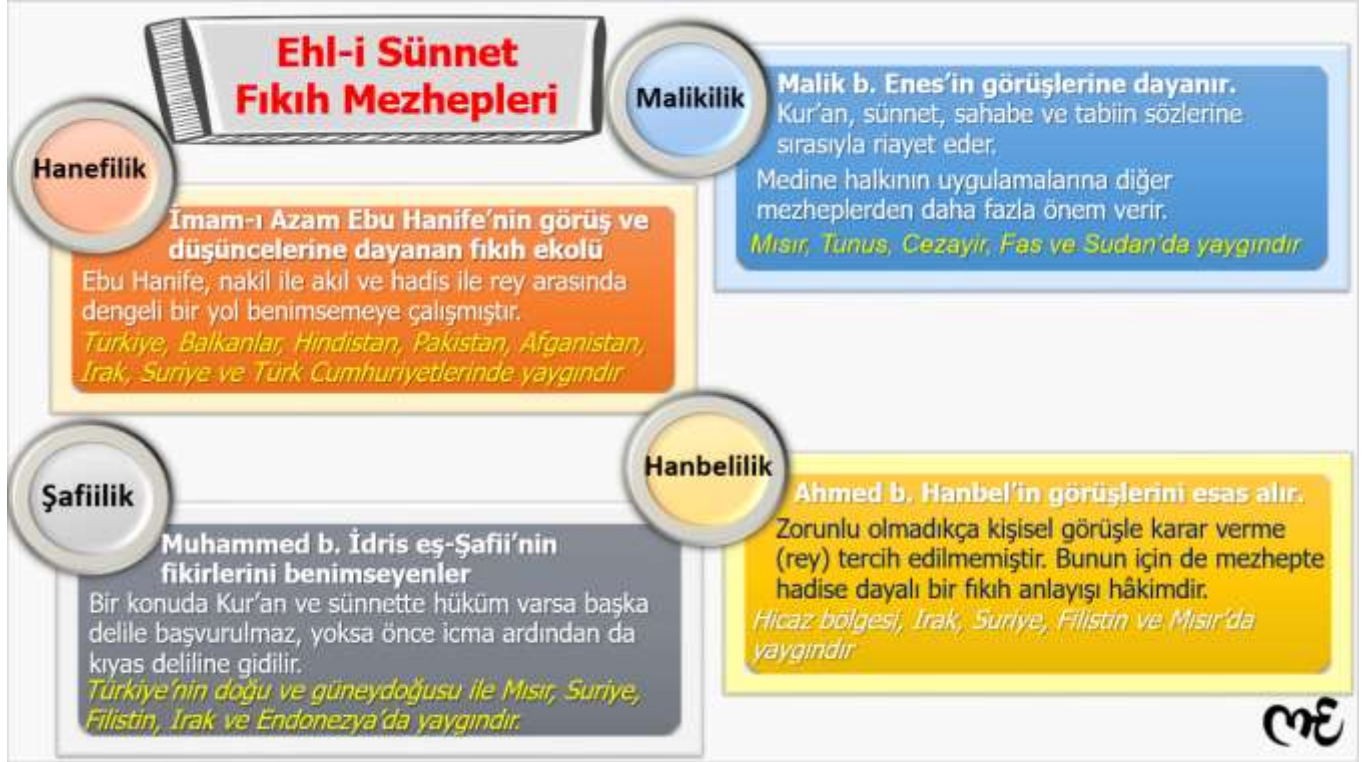
5. İSLAM DÜŞÜNCESİNDE FIKHİ YORUMLAR

Hz. Peygamber'in vefatından sonra ibadetler, ticaret, aile hayatı gibi pek çok alanda sorunlarla karşılaşmıştır. Bu sorunlara ayet ve hadisleri yorumlayarak çözüm bulmaya çalışan İslam âlimlerinin çevrelerinde bir öğrenci topluluğu oluşmuştur. Halkın dinî uygulamalar konusundaki sorularına verilen cevaplar, zamanla sistemleşerek **fıkhi mezhepleri** oluşturmuştur. Ameli-fıkhi yorumlar, kurucuları kabul edilen müçtehit imamların isimleriyle anılmaktadır.

Fıkıh âlimleri kimi zaman farklı görüşleriyle halkın ameli konuları daha rahat anlaması ve uygulayabilmesine yardımcı olmuş ve kolaylıklar sağlamıştır. Farklı konular üzerinde Kur'an ve sünnete bağlı kalarak yorumlar yapmışlar ve günün meselelerine çözümler bulmuşlardır. İslam âlimleri arasında, İslam'ın kesin hükümleri konusunda ihtilaf yoktur. Ancak bunların dışındaki bazı konularda mezhepler arası farklılıklar vardır.

Kıyas: Fıkıhta, “hakkında açık hüküm bulunmayan bir meselenin hükmünü, aralarındaki ortak özelliğe veya benzerliğe dayanarak hükmü açıkça belirtilen meseleye benzeterek belirlemek” anlamına gelir.

İcma: İslam âlimlerinin dinî bir meselenin hükmü üzerinde fikir birliği etmelerini ve bütün Müslümanların ortaklaşa benimsedikleri dinî hükümleri ifade eden dinî delilin adıdır.

Hanefilik

Fikhi içtihatlarda bulunurken akla ve akıl yürütmeye başvurması sebebiyle Ebu Hanife ve taraftarlarına rey ehli denilmiştir. “el-Fıkhü'l-Ekber” adlı eseri inanç-itikat alanıyla ilgilidir. Dinin genel ilkelerini, toplumun geleneklerini ve insan için faydalı olanı dikkate alarak yapmış olduğu içtihatlar, Hanefi mezhebinin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Ebu Hanife'nin önde gelen öğrencileri Ebu Yusuf ve İmam Muhammed gibi âlimlerin, bu mezhebin gelişmesinde ve yayılmasında önemli katkıları olmuştur. Irak'ta doğan Hanefi mezhebi, Abbasiler Dönemi'nden itibaren İslam coğrafyasının özellikle doğu bölgelerinde yaygınlaşarak büyük bir gelişme göstermiştir.

Şafilik

Dönemin birçok ilim merkezini gezen ve buralardaki gelenekler hakkında bilgi sahibi olan İmam Şafii, bazı fetvalarını bulunduğu çevrenin şartları doğrultusunda zaman zaman gözden geçirip değiştirmiştir. Fıkıh usulünün sistemleşmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Fıkıh usulü ilminin temel ilkelerini ortaya koyduğu “er-Risale” isimli eseri kendisinden sonra gelen pek çok fıkıh âlimine kaynak olmuştur.

Malikilik

Muvatta isimli hadis kitabı İmam Malik'in hadislerden ve sahabe sözleriyle tabiîn fetvalarından derlediği en önemli eseridir. İmam Malik'in görüşleri Hicaz bölgesinde yayılmış, ardından öğrencileri aracılığıyla Mısır, Kuzey Afrika ve Endülüs'e taşınmıştır. İspanya'da kurulan Endülüs Emevi Devleti, bir dönem Malikiliği resmi mezhep olarak benimsemiştir.

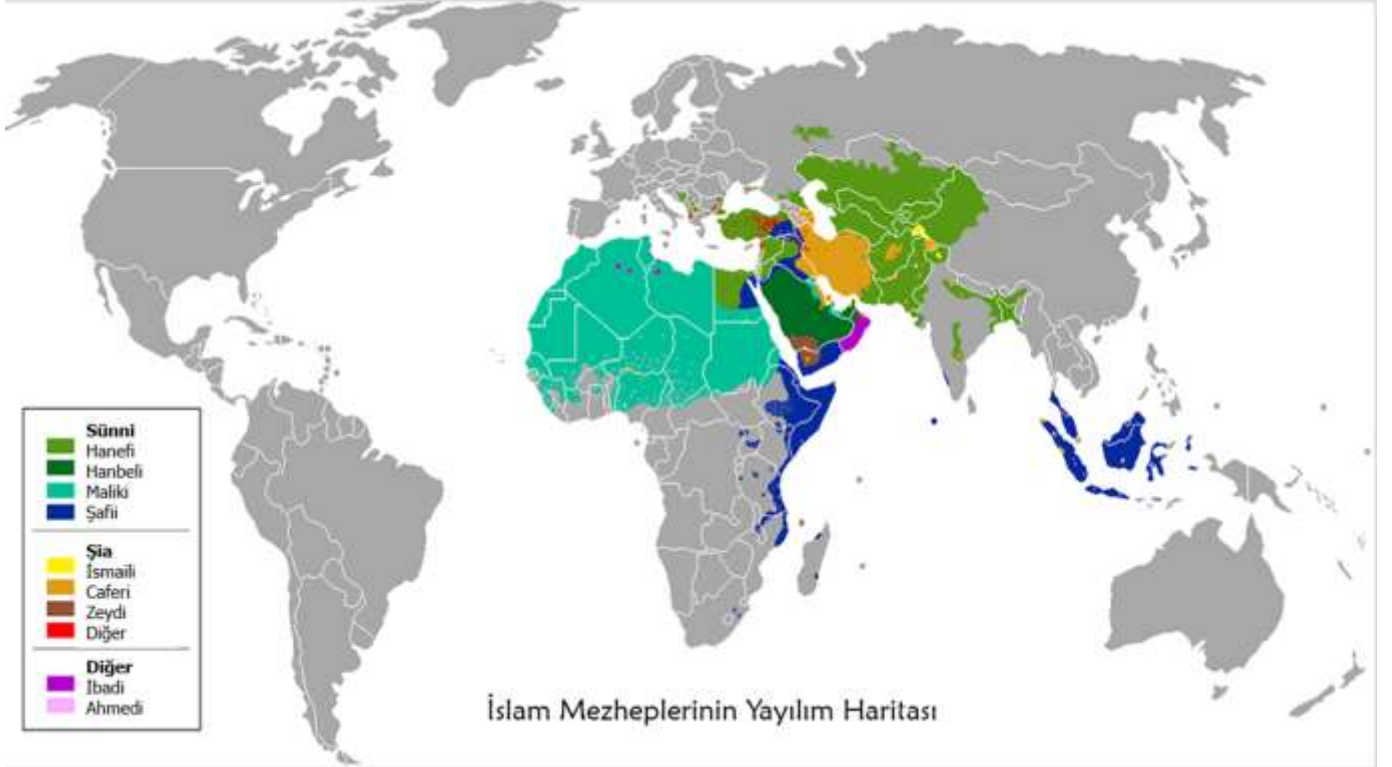
Hanbelilik

“Hakkında haram olduğuna dair kesin bir hüküm bulunmayan şey helaldir.” ilkesini esas alan bir yorum ve anlayışa sahiptir. Bu yorum sayesinde İslam toplumunda günlük hayatta karşılaşılan pek çok sorunun çözümü sağlanmıştır. Bağdat'ta ortaya çıkan Hanbelilik, Ahmed b. Hanbel'in önde gelen öğrencileri tarafından İslam dünyasının diğer bölgelerine de yayılmıştır.

Caferilik

- **Cafer-i Sadık'ın görüşlerini esas alan oluşum.**
- **Şiiilerin fıkıh mezhebidir.**
- Kur'an-ı Kerim ve sünnetin yanı sıra on iki imamın sözleri de delildir.
- Dinî konularda içtihat etme yetkisine sahip olmayanlar hayatta olan bir müçtehidini kendisine rehber edinerek taklit etmek zorundadır.
- **İran, Irak, Suriye, Körfez ülkeleri, Azerbaycan, Afganistan, Pakistan, Lübnan'da yaygındır**
- Ülkemizin bazı yörelerinde de bu mezhebi benimseyen Müslümanlar yaşamaktadır.

Cafer-i Sadık, hadis ilminde otorite olarak kabul edilmiştir. İmam Malik ve Ebu Hanife ile görüş alışverişinde bulunmuş, fazilet ve takvasıyla tanınan, Müslümanların saygı ve sevgisini kazanmış bir kişidir. Caferilik, on iki imama inanmayı dinin asli bir hükmü olarak kabul eder.

6. KUR'AN'DAN MESAJLAR

Nisâ Suresi 59. Ayet

“Ey İnananlar! Allah’a itaat edin, Peygambere ve sizden buyruk sahibi olanlara itaat edin. Eğer bir şeyde çekişirseniz, Allah’a ve ahiret gününe inanmışsanız onun halini Allah’a ve Peygambere bırakın. Bu, hayırlı ve netice itibarıyla en güzeldir.”

Toplumsal birliğin ve adaletin hak ve hukuk ölçüleri içinde gerçekleşmesi için insan bazı kurallara uymalıdır. Buna itaat denir. İnsan ilk olarak Yüce Allah’ itaat etmelidir. Allah’a (c.c.) itaat, O’nun ve elçisinin emir ve iradesine uymak demektir. Hz. Peygamber’e itaat ise de öncelikle tebliğ ettiği Kur’an’a ve sünnete uymaktır.

Müslümanların işlerinin hak ve adalet ölçüleri içinde gerçekleşmesi için Allah (c.c.) ve Resulü yanında kendi içlerinden yöneticilere de itaat etmeleri gerekir. İslam dini, gerek kamu gerekse özel hayatta idareci özellikleri taşıyan kimselere haklı ve hukuki (meşru) sınırlar içinde itaat edilmesini, onların buyruklarının makul bir biçimde yerine getirilmesini ve söylediklerine uyulmasını istemiştir. Devlet başkanı, âmirler, kumandanlar, ana baba ve uzmanlık alanına göre âlimler de bunlardandır.

Mehmet ERDEM

mehmeterdem44@yahoo.com
<https://www.mehmeterdem.biz>